

colecția monografii

MARIA CASANDRA DORNAUER

**PROTECȚIA PRODUSULUI DE CONCEPȚIE
ȘI A FĂTULUI PRIN MIJLOACE
DE DREPT PENAL**

MARIA CASANDRA DORNAUER

**PROTECȚIA PRODUSULUI
DE CONCEPȚIE ȘI A FĂTULUI PRIN
MIJLOACE DE DREPT PENAL**

Universul Juridic
București
-2022-

TITLUL I

Dreptul la viață

Capitolul I

Considerații generale privind dreptul la viață

1.1. Viața și dreptul la viață

Într-o eră dedicată lărgirii constante a drepturilor omului, dreptul la viață este considerat a fi valoarea supremă⁸ pe scara acestora, la nivel internațional. Considerăm că, în absența dreptului la viață, o dezbatere asupra existenței sau inexistenței unui alt drept ar fi complet inutilă, deoarece acesta este piatra de temelie a tuturor drepturilor și libertăților omului și condiția *sine qua non* pentru ele. În absența vieții, celelalte drepturi nu mai au o sferă a aplicabilității. Înainte de a da o definiție acestui drept fundamental, considerăm necesar să dezbaterem noțiunea de „viață”.

De-a lungul timpului, definiția „vieții” a fost o provocare atât pentru oamenii de știință, cât și pentru filozofi. Termenul „viață”⁹ are diverse semnificații: „*sinteză a proceselor biologice, fizice, chimice, mecanice care caracterizează organismele*”, „*stare a ceea ce este viu*”, „*mod, fel, ansamblu de condiții materiale și morale ori mediu în care se desfășoară existența unei ființe sau a unei colectivități*”, „*totalitatea actelor săvârșite de cineva în timpul existenței sale*”, „*timp cuprins între nașterea și moartea cuiva*” etc.

Ceea ce vrem să reliefăm este faptul că, nu există un consens cu privire la definiția acestei noțiuni, motiv pentru care conceptul de „viață umană” este unul dintre punctele centrale ale dezbaterilor în materie de drept, religie, filozofie, știință etc. Spre exemplu, din perspectiva biomedicinii, viața umană este fenomenul care se creează la interacțiunea dintre cele trei sisteme vitale

⁸ Pentru detalii, a se vedea Curtea Europeană a Drepturilor Omului, hotărârea din 22 martie 2001, Cauza *Streletz, Kessler și Krenz c. Germania*, disponibilă la: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-59353%22%5D%7D> [accesat la 30 august 2021].

⁹ Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, *op. cit.*: <https://dexonline.ro> [accesat la 30 august 2021].

– sistemul nervos central, sistemul respirator și sistemul circulator¹⁰. În timp ce, din punct de vedere juridic, viața, ca trăsătură biologică a omului, simbolizează caracteristica fundamentală și sintetică în absența căreia niciuna din celelalte însușiri ale persoanei nu ar putea exista¹¹. Mai mult, viața umană este condiția *sine qua non* a existenței societății înseși; nerespectarea acesteia atrage după sine imposibilitatea colectivității umane și a conviețuirii sociale a indivizilor. Drept urmare, viața dintr-o valoare biologică devine o valoare socială și juridică¹².

Remarcăm faptul că, din perspectiva juridică, „viața” nu este privită ca atare, ci ceea ce interesează de fapt, sunt relațiile sociale ce se nasc, în legătură cu viața, între indivizi, respectiv între aceștia și stat.

În literatura de specialitate¹³, se arată că aceste relații sociale supuse unor norme de drept dau naștere unor raporturi juridice, în cadrul cărora prezintă importanță drepturile și obligațiile. Prin urmare, atât normele internaționale în domeniul drepturilor omului, cât și cele de drept penal, au ca scop nu atât protejarea vieții însăși, cât a dreptului la viață.

Așadar, în ceea ce privește conceptul de „viață”, instrumentele internaționale ce protejează drepturile omului au evitat să stipuleze o viziune clară și concisă care să pună capăt polemicilor – fie și doar din punct de vedere juridic, făcând din dreptul la viață, un drept incert ca și conținut¹⁴. Prin urmare, în absența unui consens legal sau științific, la nivel global sau măcar în interiorul Uniunii Europene (denumită în continuare UE), referitor la definirea „vieții” și implicit, la momentul de început al acesteia, organismele internaționale de monitorizare a implementării drepturilor omului, evită de asemenea să tranșeze această chestiune.

Așa cum era de așteptat, ambiguitatea din jurul conceptului de „viață” și conexiunea incontestabilă dintre momentul de debut al vieții și momentul de început al dreptului la viață, face din identificarea acestuia din urmă o problemă extrem de dificilă și delicată. De fapt, așa cum se arată și în

¹⁰ A se vedea C.G. Caian, *Dreptul la viață*, în *Dicționar de drepturile omului*, Ed. C.H. Beck, București, 2013, p. 289.

¹¹ M. Udroi, O. Predescu, *Protecția europeană a drepturilor omului și procesul penal român*, Ed. C.H. Beck, București, 2008, p. 74.

¹² *Ibidem*.

¹³ A se vedea C.G. Caian, *op. cit.*, p. 289.

¹⁴ A se vedea R. Chiriță, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații*, ed. 2, Ed. C.H. Beck, București, 2008, p. 51.

doctrină¹⁵, problema centrală care se pune privitor la dreptul la viață este de a cunoaște în mod clar dacă trebuie să ne raportăm la concepție ori la naștere.

Spre deosebire de art. 4 din Convenția Americană a Drepturilor Omului¹⁶ (denumită în continuare Convenția Americană) care prevede că dreptul la viață trebuie apărat de lege „în general, din momentul concepției”, la nivel european, art. 2 din Convenția Europeană privind Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale¹⁷ (denumită în continuare Convenția Europeană) conferă „tuturor” un drept la viață – *everyone's right to life*, însă fără a specifica momentul de început al acestui drept.

Privind detașat, am fi tentați să afirmăm că orice ființă umană cade sub incidența acestui articol, fără vreo limitare a scopului temporal al dreptului la viață, iar în consecință, dreptul la viață ar începe încă de la concepție. O astfel de remarcă pare plauzibilă ținând cont de faptul că înainte de a deveni un drept individual, viața este o realitate materială, ea există sau nu¹⁸. Cu toate acestea, traducerea oficială în limba română a dispozițiilor art. 2 din Convenția Europeană, „Dreptul la viață al oricărei persoane este protejat prin lege” – o traducere improprie din punctul nostru de vedere, indică faptul că, toată dezbaterea cu privire titularii dreptului la viață s-ar reduce de fapt, la semnificația noțiunilor de „viață” și „persoană”.

În legătură cu acest ultim aspect precizăm că, în cuprinsul Convenției Europene nu este definită nici viața și nici persoana al cărei drept la viață este ocrotit, iar organismele sale juridice (Comisia Europeană și CEDO) au evitat întotdeauna să vină cu o interpretare proprie asupra acestei chestiuni și,

¹⁵ J.F. Renucci, *Tratat de drept european al drepturilor omului*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 101.

¹⁶ Organizația Statelor Americane (OSA), *Convenția Americană a Drepturilor Omului*, „*Pactul de la San Jose*”, Costa Rica, 22 Noiembrie 1969, disponibilă la: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b36510.html> [accesat la 12 august 2021].

¹⁷ Consiliul Europei, *Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale*, modificată prin Protocoalele nr. 11 și nr. 14, 4 noiembrie 1950, ETS 5, art. 2 alin. (1) stipulează: „*Everyone's right to life shall be protected by law. No one shall be deprived of his life intentionally save in the execution of a sentence of a court following his conviction of a crime for which this penalty is provided by law*”. (trad. „Dreptul la viață al oricărei persoane este protejat prin lege. Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenționat, decât în executarea unei sentințe capitale pronunțate de un tribunal când infracțiunea este sancționată cu această pedeapsă prin lege.”), disponibilă la: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf [accesat la 24 august 2021].

¹⁸ În acest sens, a se vedea G. Puppink, *Abortion and the European Convention on Human Rights*, în *Irish Journal of Legal Studies*, vol. 3, nr. 2, 2013, p. 149.

implicit, asupra momentului de la care dreptul la viață îi poate fi aplicat individului.

Din punctul nostru de vedere, dispozițiile art. 2 din Convenția Europeană, se aplică doar ființelor umane, diverse alte categorii, precum animalele sau persoanelor juridice fiind excluse¹⁹. În adaos, este unanim acceptat că animalele sunt catalogate ca ființe – lipsindu-le conștiința, acea caracteristică umană ce le-ar include în sfera persoanelor, drept urmare, acestea sunt excluse din conceptul de „toți”. În ceea ce privește persoanele juridice, acestea sunt considerate „entități colective”, care deși iau „naștere” ca o consecință a efortului și a voinței mai multor ființe umane, acestea nu au viață proprie. Așadar, persoanele juridice nu au un drept la viață în sensul art. 2, întrucât viața reprezintă un atribut incompatibil cu specificul acestor subiecte de drept, motiv pentru care acestea pot invoca dispozițiile Convenției Europene doar în cazul nerespectării anumitor drepturi²⁰. Facem precizarea că niciunul dintre drepturile amintite nu prevede protecția unei „vieți” în sensul art. 2 din Convenția Europeană²¹.

¹⁹ În literatura de specialitate (C. Bîrsan, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*, vol. I. *Drepturi și libertăți*, Ed. All Beck, București, 2005, pp. 158-159) se arată că: „(...) din moment ce art. 2 din par. 1 vorbește despre dreptul la viață ce este recunoscut oricărei persoane, este limpede că el a avut în vedere persoana fizică, persoana umană. Aceasta cu atât mai mult cu cât în par. 2 al aceluiași text se recunoaște că acest drept nu este absolut, el poate presupune anumite excepții care, la rândul lor, privesc, de asemenea, numai persoana umană: executarea unui condamnat la moarte, legitima apărare, arestarea sau evadarea unei persoane deținute și reprimarea unei insurecții”.

²⁰ Persoanele juridice pot invoca instrumentele internaționale ce reglementează și protejează drepturile omului, spre exemplu, în cazul în cazul nerespectării dreptului la un proces echitabil prevăzut în art. 6 al Convenției Europene privind Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (A se vedea Curtea Europeană a Drepturilor Omului, hotărârea din 12 mai 1993, Cauza *Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis c. Grecia*, disponibilă la: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%22itemid%22:%22001-57913%22>) [accesat la 24 iulie 2021]; Curtea Europeană a Drepturilor Omului, hotărârea din 7 iulie 1989, Cauza *Tre Traktor Aktiebolag c. Suedia*, disponibilă la: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%22itemid%22:%22001-57586%22>) [accesat la 24 iulie 2021]) sau în cazul nerespectării dreptului privind protecția proprietății (A se vedea Curtea Europeană a Drepturilor Omului, hotărârea din 12 mai 1993, Cauza *Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis c. Grecia*). A se observa că art. 1 al Primului Protocol al Convenției Europene privind Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale oferă persoanelor juridice în mod explicit dreptul de a le fi respectate bunurile; este singura reglementare din Convenție sau din Protocoalele sale adiționale ce conferă un asemenea drept.

²¹ D. Korff, *The Right to Life: A Guide to Implementation of Article 2 of the European Convention on Human Rights* (Human Rights Handbook No 8), Council of Europe, Strasbourg, 2006, p. 8.

Referitor la discuția privind incluziunea produsului de concepție și, implicit, a fătului în noțiunea de „toti”, aceasta este una mai complexă, urmând să o continuăm mai pe larg în următorul capitol al prezentei lucrări. Totuși, precizăm că, în opinia noastră, lipsa conștiinței de sine și a gândirii raționale nu ar trebui să excludă embrionul și, ulterior, fătul din categoria titularilor dreptului la viață, deoarece aceste ființe le vor dezvolta treptat, conform unui tipar comun întregii specii umane. Totodată, privitor la subiect, jurisprudența organelor juridice ale Convenției Europene în materia avortului și a drepturilor ființei umane înainte de naștere arată că nenăscutul nu este exclus, cel puțin la nivel teoretic, din sfera de protecție a Convenției Europene. Practic, însă, li se permite statelor europene să stabilească momentul de început al vieții în legislațiile naționale.

Cu toate acestea, CEDO a statuat la un moment dat în jurisprudența sa faptul că „*nu este nici de dorit și nici măcar posibil, să se răspundă la întrebarea dacă ființa nenăscută este o persoană în sensul art. 2 al Convenției*”²², dar „*poate fi considerat un punct de vedere comun între state faptul că embrionul/fătul aparțin speciei umane*”²³, motiv pentru care „*potențialitatea acelei ființe și capacitatea sa de a deveni o persoană (...) necesită protecție în numele demnității umane*”²⁴.

Din perspectiva juridică, noțiunea de „viață” are o semnificație autonomă, ce diferă de cea conferită acesteia în orice alt plan, juriștii conturându-și propriile repere referitor la momentul de început și de sfârșit al vieții unei persoane. Prin urmare, chiar dacă, în mod evident abordarea juridică cu privire la acest aspect are inspirații de natură medico-legală, aceasta nu se supune într-un totuși realității medicale.

În planul dreptului penal, dreptul la viață este protejat pe parcursul unei perioade cuprinse între nașterea și moartea unei persoane. Cu toate acestea, în prezent, în majoritatea legislațiilor naționale, viața beneficiază de un anumit nivel de protecție penală chiar și înainte ca ființa umană să devină persoană, în sensul legii penale – prin incriminarea unor fapte îndreptate împotriva nenăscutului.

²² Curtea Europeană a Drepturilor Omului, hotărârea din 8 iulie 2004, Cauza *Vo c. Franța*, par. 85, disponibilă la: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22CASE%20F%20VO%20v.%20FRANCE%22%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-61887%22%5D%7D> [accesat la 18 iulie 2021].

²³ *Ibidem*, par. 84.

²⁴ *Ibidem*.

Având în vedere că procesul biologic al nașterii este unul complex, cu privire la momentul de debut al vieții, în timp, au fost generate două opinii principale în materie²⁵. O primă opinie, plasează acest moment la finalul procesului nașterii, când viața extrauterină se instalează prin desprinderea totală a fătului de corpul femeii însărcinate, în timp ce, într-o altă opinie se consideră că viața începe odată cu declanșarea procesului biologic al nașterii, moment marcat de contracțiile uterine.

Astfel, așa cum am mai precizat²⁶, doctrina penală clasică și-a bazat ideile pe considerațiile medico-legale, care, într-un stadiu incipient de dezvoltare, arătau că momentul de început al vieții unei persoane este marcat de sfârșitul procesului nașterii. Însă, în timp, științele medicale au evoluat, iar declanșarea procesului biologic al nașterii, ce coincide cu momentul de debut al travaliului, a fost luat în considerare ca moment al apariției vieții extrauterine. Așadar, la nivel european, există state²⁷ în care legislația internă a fost adaptată noilor realități, protejând dreptul la viață încă de la începutul procesului biologic al nașterii, indiferent dacă declanșarea acestui proces a avut cauze naturale ori induse. Referitor la nașterea prin cezariană, momentul de debut al vieții îl constituie momentul în care medicul începe în mod efectiv intervenția chirurgicală²⁸.

În literatura de specialitate²⁹ se vorbește și despre existența unor discuții doctrinare și/sau jurisprudențiale în sistemele de drept mai „avansate” referitor la luare în considerare ca moment inițial al vieții, viabilitatea fătului, când, cel puțin la nivel teoretic, acesta poate avea o existență de sine-stătătoare în afara uterului femeii însărcinate.

Remarcăm faptul că, această controversă legată de momentul de început al vieții, a avut repercusiuni asupra protecției penale conferite produsului de concepție, respectiv fătului, care în cele mai multe sisteme legislative a fost una inexistentă sau relativ slabă. Menționăm că, stabilirea clară a momentului de la care o persoană poate fi considerată în viață, potrivit legii penale, prezintă importanță pentru determinarea încadrării juridice a faptei.

²⁵ A se vedea S. Bogdan, D.A. Șerban, *Drept penal. Partea specială. Infrațiuni contra persoanei și contra înfăptuirii justiției*, Ed. Universul Juridic, București, 2017, p. 15.

²⁶ În același sens, a se vedea S. Bogdan, D.A. Șerban, *op. cit.*, p. 16.

²⁷ Spre exemplu, Germania.

²⁸ A se vedea I. Curt, *Fătul ca subiect pasiv în reglementarea noului Cod penal*, în *Caiete de Drept Penal* nr. 3/2015, pp. 61-62; S. Bogdan, D.A. Șerban, *op. cit.*, p. 16.

²⁹ A se vedea S. Bogdan, D.A. Șerban, *op. cit.*, p. 16.

Majoritatea doctrinarilor români³⁰ au preluat viziunea penală clasică asupra subiectului, susținând că momentul de la care o persoană poate fi considerată în viață este reprezentat de sfârșitul procesului nașterii naturale, când ființa umană nenăscută devine nou-născut prin desprinderea totală de corpul femeii și începe o viață autonomă – viața extrauterină. Cu toate că această optică se reflectă și în legislația penală în vigoare, prin incriminarea „Agresiunilor asupra fătului”, legiuitorul român a încercat tranșarea problemei, găsind însă o rezolvare atipică din punctul nostru de vedere³¹: în prezent, legislația penală românească oferă protecție vieții în mod diferit, în trei perioade diverse ale existenței umane – înainte de naștere, în timpul nașterii, după naștere.

Nici momentul de sfârșit al vieții nu este ușor de determinat. Facem această afirmație ținând cont de faptul că, în realitate, moartea³² este un proces format din trei etape (agonie, moarte clinică și moarte biologică), fiind un fenomen care se instalează treptat, chiar și atunci când intervine aparent brusc.

Astfel, într-un mod simplist, se poate declara că o persoană este considerată moartă atunci când aceasta a încetat să mai respire sau când acesteia i s-au oprit bătăile inimii. Cu toate acestea, având în vedere că și sub acest aspect științele medicale au evoluat – în prezent o persoană poate să rămână în viață cu ajutorul aparatelor medicale de specialitate, existând așadar o activitate cardio-respiratorie, dar lipsind una la nivel cerebral, doctrina juridică europeană, susținută în unanimitate de cea medico-legală, consideră că momentul final al vieții coincide cu moartea cerebrală (biologică)³³ a persoanei³⁴. Prin urmare, dacă o persoană se află într-una dintre primele două etape ale morții (agonie sau moarte clinică), aceasta este considerată ca fiind în viață.

³⁰ A se vedea, spre exemplu, P. Dungan, T. Medeanu, V. Pașca, *Drept penal. Partea specială: Prezentare comparativă a noului Cod penal și a Codului penal din 1968*, Ed. Universul Juridic, 2012, vol. I, p. 15; T. Toader, *Drept penal român. Partea specială*, ed. a 6-a, revizuită și actualizată, Ed. Hamangiu, București, 2012, pp. 35-36; M. Udrioiu, *Drept penal. Partea specială, op. cit.*, p. 2.

³¹ În același sens, a se vedea S. Bogdan, D.A. Șerban, *op. cit.*, p. 17.

³² În acest sens, a se vedea V. Cioclei, *Drept penal. Partea Specială I. Infrațiuni contra persoanei și infrațiuni contra patrimoniului*, ed. 3, Ed. C.H. Beck, București, 2018, p. 5.

³³ În literatura de specialitate (V. Cioclei, *op. cit.*, p. 6) se arată faptul că: „După etapa morții clinice urmează o ultimă etapă, moartea biologică sau moartea creierului”.

³⁴ În același sens, a se vedea S. Bogdan, D.A. Șerban, *op. cit.*, pp. 17-18; M. Udrioiu, *op. cit.*, p. 2; V. Cioclei, *op. cit.*, p. 6.

Așadar, conform doctrinei penale³⁵, până când nu se instalează moartea cerebrală a persoanei în cauză, cel culpabil de producerea acestui din urmă rezultat nu va putea fi urmărit penal sau judecat pentru săvârșirea unei infracțiuni de omor în formă consumată, ci eventual pentru forma tentată a acesteia sau pentru o altă infracțiune contra vieții sau contra integrității corporale sau sănătății. Prin urmare, ținând cont, în principal, de dezvoltarea la nivel mondial a tehnicii în domeniul medical, ne raliem opiniei³⁶ potrivit căreia, problematica momentului de sfârșit al vieții necesită o abordare mai amplă și din punct de vedere penal.

1.2. Dreptul la viață – un concept juridic

O definiție exactă a dreptului la viață sau unele lămuriri cu privire la limitele sale nu pot fi identificate în documentele internaționale în domeniu. Drept urmare, considerăm că dreptul la viață reprezintă un atribut fundamental al persoanei, ce trebuie ocrotit prin norme interne și internaționale. Atât actele legislative ce reglementează acest drept fundamental – prin interpretările lor oficiale observabile în deciziile organismelor internaționale de monitorizare a implementării drepturilor omului³⁷ – cât și majoritatea autorilor în domeniu³⁸ consideră viața umană – ca valoare socială protejată prin norme legale – un drept absolut și indisponibil al individului, opozabil tuturor cetățenilor³⁹.

În consecință⁴⁰, dreptul la viață este protejat în raport cu actele oricărei alte persoane, fiind irelevantă vârsta, starea de sănătate, capacitatea de a trăi,

³⁵ În acest sens, a se vedea M. Udroui, O. Predescu, *op. cit.*, pp. 74-75.

³⁶ *Ibidem*, p. 75.

³⁷ Spre exemplu, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, în cauza *McCann ș.a. c. Marea Britanie*, a decis că a avut loc o încălcare a art. 2 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, situația putând fi rezolvată, în accepțiunea judecătorilor, fără intervenția violentă, cauzatoare de moarte. Astfel, art. 2 nu admite excepții de la dreptul la viață decât dacă folosirea forței este „absolut necesară”.

³⁸ A se vedea, spre exemplu, S. Bogdan, D.A. Șerban, *op. cit.*, p. 18; J.F. Renucci, *op. cit.*, p. 89; M. Udroui, O. Predescu, *op. cit.*, p. 62; T. Vasiliu ș.a., *Codul penal comentat și adnotat*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1975, p. 68.

³⁹ M.C. Lucan, *Relația dintre dreptul la viață al fătului și dreptul la viață privată al femeii însărcinate. Echilibru sau prioritizare?*, în *Studii și cercetări juridice europene*, ed. a 7-a, Ed. Universul Juridic, București, 2015, p. 322.

⁴⁰ În acest sens, a se vedea S. Bogdan, D.A. Șerban, *op. cit.*, p. 18; M. Udroui, O. Predescu, *op. cit.*, p. 28.

interesul de a trăi sau speranța de viață. Orice persoană are dreptul de a-i fi protejată viața, chiar și un muribund. Astfel, ca regulă, nimeni și nimic nu poate justifica încălcarea dreptului la viață, fără a fi tras la răspundere penală.

Cu toate acestea, chiar dacă în sistemele juridice moderne dreptul la viață este considerat ca fiind unul absolut, în instrumentele internaționale de protecție a drepturilor omului pot fi identificate anumite situații excepționale, clar definite, în care dreptul la viață poate fi suprimat în mod justificat. Asemenea circumstanțe speciale vizează legitimitatea aplicării pedepsei cu moarte în circumstanțe expres prevăzute sau utilizarea forței letale de către agenți ai statului atunci când acest tip de forță este (absolut) necesară și proporțională.

Având în vedere cele menționate, există autori care susțin că dreptul la viață nu ar fi tocmai unul absolut⁴¹, dar noi ne raliem opiniei⁴² potrivit căreia acestuia nu-i poate fi negat caracterul absolut, de la care, însă, în anumite situații excepționale, se poate deroga⁴³. Circumstanțele excepționale⁴⁴ în care

⁴¹ E. Wicks, *The Meaning of „Life”: Dignity and the Right to Life in International Human Rights Treaties*, în *The Human Rights Law Review*, vol. 12, nr. 2, Oxford University Press, Oxford, 2012, pp. 218-219.

⁴² În acest sens, a se vedea P. Dungan, T. Medeanu, V. Pașca, *op. cit.*, p. 14; S. Bogdan, D.A. Șerban, *op. cit.*, p. 18.

⁴³ În acest sens, a se vedea Curtea Europeană a Drepturilor Omului, hotărârea din 27 septembrie 1995, Cauza *McCann și alții c. Marea Britanie*, par. 147, în cuprinsul căreia se arată că, la nivel european, art. 2 din Convenția Europeană „garantează nu numai dreptul la viață, dar prevede și circumstanțe în care cauzarea morții se poate justifica; din acest punct de vedere el se plasează printre textele fundamentale ale Convenției (...)”, disponibilă la: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57943%22%5D%7D> [accesat la 26 august 2021].

⁴⁴ A se vedea Convenția Europeană a Drepturilor Omului, art. 2 alin. (2) stipulează: „Moartea nu este considerată ca fiind cauzată prin încălcarea acestui articol în cazurile în care aceasta ar rezulta dintr-o recurgere absolut necesară la forță: a. pentru a asigura apărarea oricărei persoane împotriva violenței ilegale; b. pentru a efectua o arestare legală sau a împiedica evadarea unei persoane legal deținute; c. pentru a reprima, conform legii, tulburări violente sau o insurecție”; Art. 15 privind derogarea în caz de stare de urgență stipulează: alin. (1) „În caz de război sau de alt pericol public ce amenință viața națiunii, orice Înalță Parte Contractantă poate lua măsuri care derogă de la obligațiile prevăzute de prezenta Convenție, în măsura strictă în care situația o impune și cu condiția ca aceste măsuri să nu fie în contradicție cu alte obligații care decurg din dreptul internațional”; alin. (2) „Dispoziția precedentă nu permite nicio derogare de la articolul 2, cu excepția cazului de deces rezultând din acte licite de război, și nici de la articolele 3, 4 paragrafele 1 și 7”; alin. (3) „Orice Înalță Parte Contractantă ce exercită acest drept de derogare îl informează pe deplin pe Secretarul General al Consiliului Europei cu privire la măsurile luate și la motivele care le-au determinat. Aceasta trebuie, de asemenea, să informeze Secretarul General al Consiliului Europei și asupra